

İslâmcı Zihinsel Tıkanmanın Kültürel Kökenleri Üzerine Bir Deneme

Hüseyin Padır

31 Temmuz 2020 Cuma

#gerontokrasi, #islâmcılık, #sözlü kültür

<https://www.birikimdergisi.com/guncel/10224/islamci-zihinsel-tikanmanin-kulturel-kokenleri-uzerine-bir-deneme#.XyZrXDtqL5Y.whatsapp>

Türkiye’de İslâmcılık muhtelif açılardan defalarca tartışıldı, tezlerin ve kitapların konusu oldu. İslâmcılığı dönemlendirme sorunu, modern mi, geleneksel mi olduğu, kökenleri, anti-emperyalizmle ilişkisi, (mücahitten müteahhide) kapitalizmle ilişkisi, son zamanlarda ise özellikle İslâmcılığın demokrasiyle ilişkisi ve yeni-İslâmcı kültürün yaşam tarzları üzerine bolca metin mevcut. Lakin İslâmcılığın zihniyet kalıpları ve iletişimsel-kamusal pratikleri hâlâ yeterince tartışılmış değil. Oysa İslâmcı siyaset yapma tarzını muayyen zihinsel ve kültürel üstyapılar belirlemektedir. Bu üstyapıların da dayandığı belirli sosyoekonomik altyapılar mevcuttur. Bu yazıda İslâmcı çevrelerin hâlihazırdaki zihinsel daralmasının sebebi olduğunu düşündüğüm iki temel karakteristiği, yani *agorafobiyi* (kamusal alan korkusu) ve *gerontokrasiyi* (yaşlıların yönetimi) tartışmaya açmak istiyorum.

Bu yazının erimi Osmanlı’dan bu yana İslâmcılık değil, kabaca Özal dönemi ve Soğuk Savaş sonrası Türkiye’deki İslâmcı entelektüel serüvendir. İslâmcılığın siyasi ve entelektüel olarak daha güçlü temsil kazandığı 90’lı yıllara baktığımızda pratiklerinde müthiş bir canlılık görülürken (siyasi partiler, etkin muhalefet, örgütlü silahsız mücadele, yaratıcı sivil itaatsizlik ve madun teknikleri) entelektüel yönden de naif ama devingen bir canlılık göze çarpmaktadır. Batı’dan gelen uygulama ve teorilere ilgi ve alternatif üretme arayışı, tutkulu bir okuma açlığı, sentez merakı, romantik ruhla düzenlenen şiir geceleri, farklı ideolojilere ve coğrafyalara yönelik dikkat, sürekli sayısı artan yeni dergiler gibi birçok çabada entelektüel bir hareketlilik ilk bakışta fark edilir. O dönemde bu çabayı ortaya koyanların sosyoekonomik olarak daha çok taşralı ve yoksul ailelerden büyük şehirlere okumaya gelmiş üniversiteli gençler olduğu görülür. Bu gençler üniversiteyle, şiirle, çevirilerle karşılaşiyor, çözümü İslâmi esaslarda dizayn edilmiş bir toplum modeli kurmakta görüyor ve buna uygun yeni bir İslâmi zihinsel açılımın ve sentezin gerektiğini düşünüyorlardı. Bu üniversiteli gençler çarpık kentleşmenin etkisiyle mahalle düzeyinde bağlantılar kurarak cemaat evleri, vakıflar, camiler, yayınevleri, yurtlar gibi mekânlarda buluşuyor; hiyerarşik olarak abi, reis, imam, hoca gibi figürlerin altında, iletişimsel olarak da bunun izdüşümü olan sohbet halkalarında birleşiyorlardı. Yaygın himmet, yardım, burs biçimleri, bağış öğrenci evlerini ve vakıfları ekonomik olarak desteklemekteydi. Hiyerarşik ve iletişimsel olarak açık bir yapının varlığı her zaman için şüpheliydi.

Dolayısıyla 90'lı yılların üniversite öğrencileri, genç akademisyenleri ve aydınları bir yandan sıkı bir yazı faaliyetinin içinde bulunup İslâmcıların sevdiği tabirle “hür tefekkürün kalesi” addettikleri dergilerde ve diğer süreli yayınlarda kamusal tartışmalar yürütüyorlardı lakin diğer yandan aslında *yazıya dayalı* bir şehirli kültür içinde değil, sözlü *sohbet kültürünün* etkisi altındaydılar.

Zamanla bu ağlar giderek büyüdü, el yordamı ile teorik açılım yapmaya çalışan genç akademisyenler organik aydınlar oldular, ancak hiyerarşik “abiler” ve iletişimsel “sohbet” kültürü yaşamaya devam etti. Sosyoekonomik altyapı tümüyle değişmesine rağmen, şehirli bir yazı kültürüne geçemeyen İslâmcılar, himmet toplamada, gizli örgütlenmede, kayırmacılıkta, birbirlerini desteklemekte çok başarılı olmalarına rağmen yeni bir yazı kültürü üretmediler. Ekonomik altyapı değişince ve siyasi güç elde edince kurumsal imkânlar büyük ölçüde genişledi ancak sonuç evrensel bir ekonomiyi yöneten mahalli idareler şeklinde kaldı. 90'lı yıllarda ortaya çıkan zihin yapısının üzerine yeni taşlar eklenemedi, yeni kuşaklar birikimsel bir ilerleme sergileyemedi. En iyi senaryoda, 2000'li yıllarda İslâmcı çevrelerdeki okumuşlar artık çok daha evrensel, Batı kültürüne daha aşına, daha teknokratik ve bilimsel hale gelmişlerdi. Artık dünyanın en iyi üniversitelerinden mezun birçok genç sosyal bilimci vardı ama bu kişilerin “okumuş kardeşler” olmaktan başka ya da CV doldurmanın ötesinde İslâmcı zihnin faaliyet sahasının gelişmesine ve dönüşmesine katkıları eğitimleriyle doğru orantılı olmadı. İslâmcı camianın içinden gelen yeni sosyal bilimciler kurtuluş reçetesi olarak sunulan “klasiklerin” ve onları okuma biçimleri ile arasına mesafe koyuyor, İslâmi Rönesans hülyasını sürdürmektense Amerikan akademisinin soru ve metotları ile ilgilenmeyi daha sahici buluyor. En kötü senaryoda ise, eski İslâmcı söylemleri kullanarak hızlıca yükselen, pragmatik, işini bilen, düşük profilli akademisyenler bol miktarda.

Bu kısa ve aşırı genel tarihsel gelişime dayanarak soruyu şöyle formüle edebilirim: 90'lı yıllarda İslâmcılar daha az kültürel ve eğitsel sermayeye sahip olmalarına rağmen etkili organik aydınlar üretebilmişken, ardından gelen nesil akademik ve ekonomik olarak çok daha yetkin ve başarılı olmasına rağmen neden yeni bir çizgi üretmedi? Neden İslâmcı zihin bir yerde durdu kaldı, açıkça ifade edilmiş, belirgin yeni açılımlar, tarihsel bir hikâye kurmaya imkân verecek diyalektik ilerlemelere yol açmadı?

Bu soruların cevapları (eleştirel, analizci, bireyci, kendine dönük, ilerlemeci) yazılı kültür ile (canlı, kümeleyici, sohbetçi, dışa dönük, hatip-kişi kültü olan) sözlü kültür arasındaki ayrımında bulunabilir. İleri teknolojinin ortasında sözlü kültürün pratiklerini bilinçdışı olarak sürdürmek; organik bir bütünlük içinde durmaya, fikirleri açıkça beyan etmemeye, canlı kardeşliği öldürmemeye, bireylerden düşünceleri soyutlamamaya, öncü kuşakları hayranlık duyulan manevi şahıslara çevirmeye, eleştiriyi *ad hominem* kavramaya sebebiyet verir. *Sohbetçi kültür*; grup psikolojisini, hayran olunacak ideal konuşmacı-önderi merkeze koyar. Sözlü-sohbetçi kültür analizden ziyade kelime oyununu, retorik, hazırcevaplığı tercih eder. Bireysel üretimden zi-

yade kolektif kimliği önemser. Düşünceden ziyade duygusal anlatıyı önceler. Bu kültürde (maddi ve düşünsel) kaynaklar açıkça belirtilmez, lütuf ya da ihsan olarak görülür. Emegın yerini gayret alır. Bu kültür, düşünceleri ile kendini ortaya koyan birey-yazarı değil, okuyan gayretli kardeşleri üretir. Nihayetinde bu kültürde yetişmiş insanlar Türkiye'nin en iyi üniversitelerinde okuyup ABD'de doktora yaptıklarında dahi kültüre esaslı bir ekleme yapamazlar. Sohbetçi kültür Weberci geleneksel otoritenin tahakkümü altında, eskilerin hiç devrilmediği gerontokratik bir kültürdür. Eskiler devrilmediğinden ölülerin gölgesi yaşayanların üzerine çökmektedir. Bu durum kendini açıkça ifade eden bireylerden ziyade çekingen, kamusal söz söylemek yerine güvenli kariyer yapmaya odaklı, agorafobik bir kimlik üretmektedir. Agora-ya çıkanların ise aslında pek çoğu sahnede kendisi değildir. Sözlü kültürün önemli bir özelliği büyüklerden aktarmaktır. Büyüklerin sözleri gibi sözü nasıl söyledikleri, vaizlikleri de taklit edilerek öğrenilir. Bu durum diyalektik ilerlemeyi engellemekte, monolojik söylem sürekli kendini tekrar etmektedir.

Sohbetçi-sözlü kültürün İslâmcılığın zihinsel tıkanıklığına sebep olan *epistemolojik engel* olduğu söylenebilir. İslâmcılık maddi kültür, ekonomik şartlar ve kurumsal imkânlar bakımından çok ilerlemiş olmasına rağmen sohbetçi kültür İslâmcılığın kendini kavramasına engel olur. İslâmcı zihinsel tıkanmanın sebebi kamusal görünürlükten çekinen, agorafobik ve gerontokratik karaktere sahip sohbet kültürünün yazılı entelektüel üretim ekonomisi üzerinde yarattığı epistemolojik engeldir. Bu tıkanıklık nedeniyle camianın içerisindeki gençler ya kültür âşığı olmalarına rağmen entelektüel bir aydına dönüşmemekte ya da geçmiş kuşaklarla bağ kuramayarak flanör, bohem, kariyerist tiplere dönüşmektedir. Bu tıkanıklığın tazammunlarına daha yakından bakmak meselenin önemini daha net gösterecektir.

Sözlü Kültür Birleştirir: Yol Ayrımlarına Karşı Yol Kazaları

Türkiye'de sağ siyasetlerin solda hiç anlamadığı ve mütemadiyen müstehzi yaklaştığı husus solun sürekli bölünüyor olmasıdır. Mahir Çayan'ın bir kopuş sırasında meşhur ifadesiyle, "Aynılar aynı yere, ayrılar ayrı yere" solun kopuş kültürünün bir ifadesidir. Soldaki yol ayrımlarının yerini İslâmcılarda *birleşen yollar* alıyor. Solda ideolojik bağlılıklar bireysel bağlılıkları öncelemektedir. Oysa solun sürekli bölünmesiyle istihza eden İslâmcı camiia için temel sorun mahallenin bölünmemesi, hâlâ "huzur sokağı" nostaljisinin devam etmesidir. İslâmcı sohbetçi kültürü oluşturan grup bağları ve burs, himmet, abilik gibi mahalli maddi organizasyon biçimleri fertleri sürekli bir mahalle, cemaat (*Gemeinschaft*) zihniyeti içinde kalmaya zorlamaktadır. Camiada yaşanan ayrımlar kişisel bir düzlemde kalmakta ve abiler, büyükler, hatırlı kişilerle tatlıya bağlanmanın yolları aranmaktadır. Gariptir ki Türkiye solunda en kişisel ayrışmalar bile teorik bir dil içinden inşa edilirken İslâmcı camiada en politik ayrışmalar dahi kişisel psikolojiye indirgenmektedir. Camiadaki ayrımlar ve itirazlar politik ve teorik olarak ifade edilmemektedir. Daha çok kulaktan kulağa, açıkça ifade edilmeden, sosyal medya trolleri üzerinden yürümektedir. Kamusal alanda yaşanan ayrışmalar özelleştirilmekte,

sohbetçi-cemaatçi bir tasavvurun ifadesiyle “kol kırılır yen içinde kalır” mantığına indirgenmektedir. Ong’un belirttiği gibi sözlü kültür bütünleştirir. Çözümleyici değil, duygudaş ve katılımcıdır. İslâmcı camiada birbirinden ayrılmış pek çok entelektüel vardır ancak bunlar entelektüel ayrışmalardan ziyade aynı tarikatın farklı kollarını andırmaktadır. Farklı vakıflarda, farklı gruplarla aynı kitaplar okunmakta, birbirinin kopyası eğitim faaliyetleri yapılmaktadır.

Aynı şekilde kuşaklar arasında da açık ve net ayrımlar iradi olarak inşa edilememekte, önceki kuşaklardan paradigmatik kopuşlar yaşanmamaktadır. İslâmcıların siyasal ve toplumsal alandaki bütün dönüm noktaları yoldan/sürüden ayrılmamayı tembihleyen “yol kazaları” olarak deneyimlenir. Yol kazalarına dayanan zihniyet kodu yeni kuşakların kopuşlarını, kendi yol ayrımlarını kurmalarını engellemektedir. Halbuki yeni kuşakların doğumu ancak eski paradigmayı sarsacak, toplumsal yargıları bozacak, durumun mantığını sarsacak *kaza* ve *olay*larla (*event*) gerçekleşebilir. Fakat bu durum olayın nasıl deneyimlendiğiyle doğrudan alakalıdır. Bu türden olaylar İslâmcı camiada da yaşanmaktadır lakin bu kazalar “yol kazası” anlayışının içinde soğurulmaktadır. Bu ayrışmayan mantık beraberinde yeni ve özgün bir kuşağın oluşmasını engelleyen gerontokratik “abiler” kültürüne bağlanmaktadır.

Tutucu Gerontokratik Zihniyet

Günümüzde pek çok ezberin bozulduğu, toplumsal sancıların yaşandığı, çıkış yollarının arandığı bir atmosferde genç dindar kuşaklar huzur sokağında yaşamaya zorlanmaktadır. Bir karşılaştırma yaparsak, 1960’lı yıllarda yükselen sol hareket içinde Kemalist babalardan ayrışan ciddi bir devrimci kuşak oluşabilmiştir. Ancak bir benzerini bugünlerde iktidar olmuş İslâmcı ailelerin çocuklarından beklemek pek mümkün görünmüyor. Sadece politik düzlemde değil, kültürel alanda da henüz yeni bir dil oluşmamış, ciddi rahatsızlıklar belirgin şekilde ifade edilmemiştir. Bugün akademik alan başta olmak üzere kültür-sanat alanının genelinde İslâmcı ailelerin çocuklarından oluşan ciddi bir popülasyon bulunmakla birlikte bu kuşaklar halen *kendinde kuşak* görünümü sergilemektedir. *Kendisi için kuşak* olma yoluna girememiştir zira İslâmcı camiadaki kültürel alanın işleyiş mantığı gerontokratiktir. Yeni kurulan dergiler dahi yaşlıların resmigeçit törenlerinden öte bir görünüm sergilememektedir. Genç kuşaklar ya eskilerin söylemlerini terk ederek bağlamsız bir akademizme yönelmekte ya da eleştirel olmayan şekilde eskileri tekrarlamaktadır. Gerontokratik kültürel rejimde yazarların gençleşmesi engellenmekte, yeni kuşakların doğumları ertelenmektedir. Eski kuşakların paradigmatik etkisi altındaki yeni kuşaklar cesur, ileriye dönük ataklar gerçekleştirememekte, bilakis eskilerin gölgesinde olmanın konformizmini yeğlemektedir. Ne politik ayrışmalar yaşanmakta ne de yeni kuşaklar kendi entelektüel ayrımlarını ortaya koyabilmektedir. Eski abilerin ya da ablaların açtığı yollardan farklı yeni patikalar bulunamamaktadır. Eski simgesel düzende bir gedik açılmamakta, halihazırda İslâmcı camianın kültürel üretimlerini yaşlılar üstlenmeye devam etmektedir.

Gerontokratik vesayet yeni bir kuşağın kopuş deneyimini baskılar. Bu nedenle yeni kuşaklar kendi yeteneklerinin üstüne çıkmaları gerekirken çok altında var olmaya razı olmaktadır. Geçmiş mirasın korunması güdüsü kendi arzusuna ket vuran bir amaca dönüşmekte, yeni kuşakları ebedi çocukluğa mahkûm etmektedir.

İslâmcı yeni kuşağın gerontokratik kültürün tesiri altında iki biçim aldığı ileri sürülebilir: Ya eskilerin iktidarının ayağına basmadan teknik bir akademik ilerleme ile parlak, okumuş kardeşlerden biri olmak ya da eskilerin tükenmiş söylemine dudak bükerek küskün, sinik ve bohem bir tarza tevessül etmek. Yeniler kayıp sessiz kuşaklar olma yazgısı içinde ya çok fazla akademik ya da çok fazla entelektüel flanördür. Akademik alanda faaliyet yürüten kuşaklar bilimsel sermayeden ziyade bürokratik prosedürlere dikkat kesilmektedir. Akademi dışındakiler ise sınırlı kültürel sermayelerini tahvil piyasalarında ekonomik sermayeye çevirmekle meşguldür. Pek çoğu babalarının kurduğu düzenle hesaplaşmak yerine teknik bir uzmanlaşmayı ya da burjuva bohemliğini tercih etmektedir. İslâmcı büyük anlatıya yönelik inancın yitirilmesi çağın getirdiği bir ruh durumu olsa da aslında yeni kuşakların entelektüel afazisi burada bahsedilen kültürel kodlardan kaynaklanmaktadır.

Bilgi ile Kurulan İlişki: Kültürel Sermaye Yerine Servet Biriktirme

Sözlü kültürde bilgi önemsiz değil, aksine çok önemli ve değerlidir. Ancak bilgi tutucu şekilde korunur ve çözümleyici olmaktan ziyade eklemelidir. İslâmi camiada bilgi ile kurulan ilişki bir kültürel sermaye üretimi değildir. Burada bilgi dinamik bir şekilde tekrar piyasaya sürülmez, stoklanır. Bilgi biriktirilir. Handiyse bilgiyle kurulan alaka merkantilist bir kültürlenme biçimidir. 90'lı yıllardan önceki kuşakların ürettiği kitaplar, “yapılar”, “tezler” türünde kitaplar olmaktan ziyade daha çok “okuma notları” ve “izler” şeklindedir. Zihin yapısı analizci ve tez düzeyinde değil, hatırdaki kalan kalıplar, deyişler ve anekdotlar şeklindedir. Bileni bilgiden ayırmadan hatırdaki kalan anekdotları, kişisel temasları, deyişleri benimserler. Sözlü kültüre has bu nitelikler kapitalist bilgi üretiminin kültürel sermayesinden çok pre-kapitalist bilgi serveti kazanmaya benzemektedir.

Murat Belge “Feodal Bilgi Kavramı” üzerine bir yazısında eski bilgi kavramı ile modern bilgi arasındaki farklara işaret eder. Buna göre eski bilgi bireyin hafızasında, bellekte saklanır. Önceki kuşakların belleğindeki yaşam tecrübesi ve bilgisi onları soylular sınıfına dahil eder. Feodal zengin servetinin “gayrimenkul” ağırlığında tutsaktır aslında. Aynı şekilde, feodal bilgin belleğindeki bilgi yüküne tutsaktır; bilginliğinin sırrı, belleğindeki niceliğe göre çizilir. Kapitalist toplumun bilim insanı ise kafasında “nominal” soyutlamalar taşır, onları üretken bir biçimde kullanmaya bakar. Eski tarz feodal bilgi anlayışı gerontokratik kültürle birleşir. Şahsında serveti toplamış soylu bir kast yapısı oluşturur ve kültürel sermayenin dolaşımına engel olur. Servet sahibi eski kuşak aydınlar piyasada değeri kalmamış genellemeleri, bilgiç tespitleri, kelime oyunları, etimolojik cambazlıkları, içi boş karşıtlıkları ile aslında tedavülde olmayan servet birikimlerine güvenle yaslanırlar. Bachelard’ın ifadesiyle “hep aynı kazanımı, hep

aynı kültürü kemirip duran, sonunda da tüm cimriler gibi okşayıp durduğu altının kurbanı oluveren eğitilmiş insanın cimriliği”.

Sözlü kültür karakterlerini taşıyan feodal bilgi edinme biçiminin kapitalist girişimci bilgi edinme tarzından esaslı bir farkı vardır. Kapitalist araştırma düzeni geleneğe karşı rekabetçidir. Maceracı, cesur, kumarbaz bir girişimdir kültürel sermayenin mantığı. İslâmcı sözlü kültürün merkantilist mantığı ise başka diyarlarda üretilmiş zenginlikleri taşımaya, toprağın altında kalmış değerleri madenleri keşfedip stoklamaya çalışır. Aydınlanma'nın şiarı *bilmeye cüret etmeyi* değil, bilgiyi edinmeyi ister. 90'lı yılların İslâmcıları Batılı sosyal bilimlerin zenginliklerini Müslüman kültürle sentezlemeye çalışırken yeni nesil İslâmcılar ya eskilerin kurduğu dergilere ve vakıflara sahip çıkmaya çalışarak mumyacılığa devam ediyor ya da kamusal alanda dolaşıma giremeyecek akademik projeler peşinde koşuyorlar. Ya eski kitap ve dergilere bekçilik edip tekkeyi beklemekle yetiniyor ya da konvansiyonel akademik dergilere bağlamsız, perspektifsiz katkıda bulunuyorlar.

Bu feodal kültürde bilgi, piyasaya salınarak artıp geri gelsin diye üretilen ve kişilikten bağımsız bir *meta* değil, bilgi sahibinin değerini artıran alıp üzerine takacağı değerli bir mücevher gibi görülüyor. Kaynakları sınıflamak, Batılı literatüre aşına olmak, hiçbir etkisi kalmamış dergileri çıkarmaya devam etmek stok mantığı içerisinde övünülecek bir *servet* birikimi olarak algılanıyor. Bu nedenle entelektüel faaliyetleri araştırma programı oluşturmaktan çok kültürel amme hizmeti vazifesi görüyor. Araştırmayı değil, hizmeti, üretimi değil, aktarımı, entelektüel kamusal alanı değil, mahalleyi, eleştiriye değil, sürekliliği esas alıyorlar. Entelektüel kültür argümanlar, tezler ve karşı tezler şeklinde ilerlemiyor. Ya tamamen kamusal problemlerinden azade küresel akademik üretimin içerisinde hayattan kopuk üretimler ya da eskilerin izinden giden, ona ufak tefek katkılar yapan sohbetler, dersler, okuma grupları gibi yeniden üretim faaliyetleri şeklinde ilerlemektedir.

Bu entelektüel üretim mantığında bilgi stratejik bir üretim planına dayanmadığı için her bilgi ilgiye değer görünür. Pre-kapitalist vakıf kültürü içinde hareket eden entelektüellerin neyi niçin yaptıkları, neden bu faaliyetleri yürüttükleri büyük bir muammadır. Entelektüel arayışlardan çok kültür hizmeti yaklaşımını esas alan bu kurumlar canlılığını yitirmiştir. Araştırmayı değil, hizmeti, üretimi değil, aktarımı, entelektüel kamusal alanı değil, mahalleyi, epistemik cemaati değil, kimliksel cemaati incelemektedir. Hem İslâm klasikleri hem de Batı'dan canlı olmayan değerli madenleri dönüştürüp taşıyarak birikim yapma hevesini gütmektedir. Bu şekilde meşhur “kültürel iktidarı” alma söylemi de başka diyarlardaki serveti alıp saklama hırsına sahip merkantilist bilgi üretimi anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu bilgiyi servet gibi biriktiren anlayış tüm bireylerin karşılıklı aktivitesini gerektiren kamusal alanın oluşumunu da engellemektedir.

Duyulmayan Sesler: Agorafobi

Sözlü kültür konuşanın mevcudiyetine dayandığı için canlı ve kavgacıdır, duygulu ve polemikçidir. 90'lı yıllardan beri kamusal alanda söze sahip olan aydınlar kavgacı, polemikçi tavırları ile dikkat çekmiştir. Ancak yine tuhaf bir şekilde kamusal iletişim konusunda da sözlü ve yazılı kültürün melez bilinci görülmektedir. Nilüfer Göle *Modern Mahrem* kitabında başörtüsü tartışması bağlamında enteresan bir kafa karışıklığına dikkat çekmişti. Modern başörtülü İslâmcı kadın kapalı ve mahrem olmaya devam etmek istiyor ama aynı zamanda kamusal olarak da görünür olmak istiyordu. Benzer bir melezlik tespiti İslâmcı aydınının kamusal alan tecrübesi için de yapılabilir. İslâmcı aydın sürekli entelektüel kamusal alanda görünür ve muteber olmak istiyor ancak bunu kendi sözlü kültür değerlerine zarar getirmeden yapmak istiyor. Yani geçmişle bağını koparamadan, yalıtık bir birey olmadan, fikirlerini iletişimsel bir rasyonel argümantasyonla ifade eden bir kamusal *medium* yaratmadan; mezun olduğu okullar, edindiği kültür, üzerine taktığı mücevherler ile ihtiyaçlar düzeni olan kamusal alanda görünür olmak istiyor. Hem cemaatin sıcaklığında, huzur sokağında kalmak hem de meydanlarda görünmek isteyen *modern mahrem* bir entelektüel portresi çiziyor.

Bu tipin başörtüsü mücadelesi verenlerin aksine çok çekingen olduğu görünür. İslâmcı okumuşların birçoğu şu anda ya camianın siyasi kazanımlarının imtiyazlarını servete çevirmeye çalışıyor ya da hiçbir kamusalığa temas etmeden uluslararası *network*ler içinde entelektüel finansal işlemler yapmak telaşındalar. Bunları gözetmeyenler ise nostaljik bir şekilde huzur sokağına çekilip kanaatkârlık ediyorlar.

Sözlü kültürün tutucu yapısı zaten kamusal tartışma yapmanın önünü tıkamaktadır. İslâmcı camialarda organizasyon yapısı hiçbir zaman açıkça belirlenmediği için farklı fraksiyonlardaki kişiler neyi neden yaptıklarının bilgisine, grubun hedeflerine, gelecek stratejilerine, maddi ve manevi kaynaklarına dair yeterince bilgiye sahip olamıyorlar. Bu yüzden de ortada kamusal olarak savunacakları rasyonel iddiaları ve amaçları yoktur. İslâmcı camianın içinde yetişmiş, siyasi kariyer basamaklarını hızlı tırmanmış eğitilmiş kişilerin kamusal tartışmalarda oldukça zayıf fakat örgütlenme, siyasi kayırma ve kaydırma, perde gerisinden manevra yapma konusunda çok mahir oldukları fark edilebilir. Sözlü-sohbetçi mahalli kültürün zihin yapısındaki bu insanlar kamusal alanda sadece polemikçi tarz ile gündeme gelmiş, grup içi avantajları kullanarak hızla kariyer yapmışlardır. Agorayı sevmedikleri ölçüde agoranın baskılanmasına da gayret etmişlerdir.

Böylesine kurnaz olmayan daha mutedil okumuşlar ise kendi kapalı *medium*larından dışarı çıkmaya meyletmemiş, ötekilere karşı çekingen bir hasetle uzaklaşmış, imkânı varsa yerli kamusal alandan kaçıp uluslararası ağın parçası olmaya çalışmışlardır. Mücadeleci, polemikçi sözlü kültürün İslâmcı geleneğinden gelen bu insanlar, mücadelede başarılı olmalarına rağmen, kamusal alanda birey olarak kendilerini ifade etmekten hep çekinmiş, daha korunaklı alanlarda top çevirmeyi tercih etmişlerdir. Sözlü-sohbetçi kültürün kapalı mahalle yapısı İs-

lâmcıları entelektüel kamusal alanın parçası olmaktan men etmiş, kendi kariyerlerini ve pratiklerini bile savunamaz hale getirmiştir.

Agorafobi kamusal alanda cepheleşmeye izin vermemektedir. Gerontokrasi ise sağlıklı yenilenmelerin önünü tıkamaktadır. Bu kültürel kodlar sonraki kuşakların patika bağımlılığını derinleştirmektedir. Şu an için sonraki kuşaklar eskilerin gölgesinde kalmaya mahkûmlar. Atılım yapmak şöyle dursun, yeni kuşaklar 90'lı yılların atılımını gerçekleştiren dergi ve yayınevlerini umutsuzca yaşatmaya devam ediyor, kendilerinden mezar kazıcılık beklenirken sembolik ölümleri gerçekleşmiş dergilerin fiziksel bedenlerine sahip çıkmaya çalışarak mumyacılık yapıyorlar. *Ne yapmalı?* sorusunun muhatabı olduklarını düşünmedikleri için entelektüel muhasebe ve politik müdahale iradeleri de oluşmuyor.

Sonuç olarak bu yazıda 90'lı yıllardan sonra İslâmcı camianın zihinsel olarak daralmasının kültürel sebeplerini bulmaya çalıştım. Temel olarak İslâmcı camianın modern yazılı entelektüel kültürün içinde olsa dahi zihniyet yapısı olarak sözlü-sohbetçi-mahalle kültürünün içinde hapsedildiğini iddia ettim. Bu zihinsel kültürün ideolojik ayrıma müsaade etmeyen, bilgiyle sermaye değil, servet ilişkisi kuran, yeni kuşakların kendi sesine sahip olmasına müsaade etmeyecek şekilde gerontokratik, kendi sesine sahip bireylerin kendini öne sürdüğü kamusal alana dâhil olamayan agorafobik niteliklere sahip olduğunu öne sürdüm. Modern nesnel bilgi üretim mantığı ile uyuşmayan bu üstyapının İslâmcı zihnin çalışmasını engelleyen bir epistemolojik blokaj teşkil ettiğini söyledim. Bu zihniyet değişmediği sürece İslâmcı camia cüssesi kocaman ama başı küçücük bir mahlûk olarak yaşamaya yazgılıdır.